

ESF projekts „Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārizglītojošo mācību priekšmetu pedagogu kompetences paaugstināšana”
2009/0274/1DP/1.2.1.1.2/09/IPIA/VIAA/003, ESS2009/88

E- KULTUROLOĢIJA

Andrejs Mūrnieks

Kultūras jēdziens

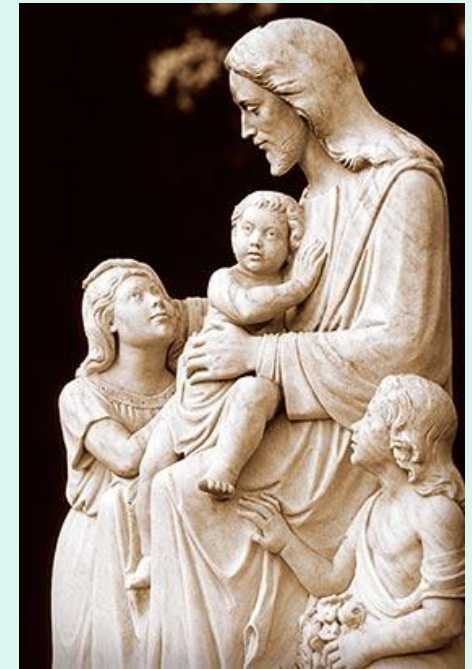
7. temats

***Civilizācija un kultūra.
Kultūru dialogs***

2. daļa

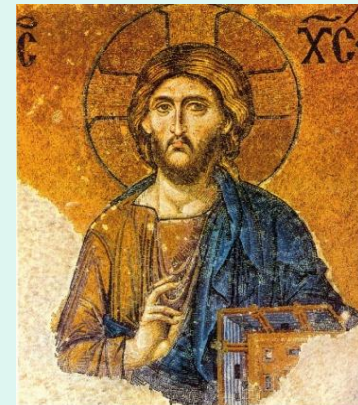
Eiropas un islāma kultūras

Eiropas kultūras un vērtību izpratne





Eiropas kultūras saknes



Divas kultūras, no kurām izaugusi Eiropas identitāte:
A) antīkā pasaule un B) Bībeles tradīcija.

Tiek uzskatīts, ka Eiropas vērtību pamatā ir:

1) seno grieķu filozofija, 2) seno romiešu jurisprudences, 3) kristīgā ētika.

Vēl var minēt 4) Bībeles priekšstatus par lineāro laiku, kas atšķir Rietumu kultūru no Austrumu kultūrām, kurās dominē cikliskā laika uztvere, tāpat – 5) demokrātijas ideju, kuras dzimtene ir Senā Grieķija, lai gan mūsdienu parlamentārisma formas veidojušās viduslaikos, un – 6) jaunlaiku zinātni.



Eiropas kultūras saknes II



- Antīkā kultūra sastāv no divām secīgām kultūrām:

- 1) Sengrieķu klasiskā laikmeta kultūras,
- 2) Seno romiešu civilizācijas, kas aptvēra visu Vidusjūras baseinu.

- Bībeles tradīciju veido arī divi avoti:

- 1) Senebreju kultūra (Vecā Derība),
- 2) Agrīno kristiešu draudžu pieredze (Jaunā Derība).

Abas kultūras saplūda vēlīnajā Senās Romas impērijā, kad, īsi pirms tās bojā ejas, kristietība kļuva par valsts reliģiju. Laiku pa laikam Eiropas vēsturē priekšplānā izvirzījies viena vai otra tradīcija. (Renesansē, apgaismībā, 20. gs. ideoloģijās antīkā kultūra skaitījās vērtīgāka nekā Bībeles mantojums, savukārt viduslaikos, reformācijā, barokā un 19. gs. romantismā – Bībeles vērtības.)

Eiropas kultūras saknes III

Antīkā (sengrieķu-romiešu) kultūra

Sengrieķu filozofija, māksla, demokrātijas ideja, seno romiešu jurisprudences

Senie grieķi pasauli (kosmosu) uztvēra kā telpu



Bībeles (judeo-kristīgā) tradīcija

Kristīgā ētika, lineārā laika izjūta, progresa ideja, vienlīdzības un cilvēka unikalitātes apziņa

Senie ebreji pasauli (olāmu) uztvēra kā laiku





Sengrieķu kultūra

No Senās Grieķijas esam mantojuši demokrātijas ideju, klasiskās mākslas ideālus, pirmo filozofu patiesības meklēšanu kā vērtību un sacensības garu (agonu) Olimpisko spēļu tradīcijā.

Dzīve ir līdzīga spēlēm: daži uz tām nāk sacensties, citi tirgoties, bet paši laimīgākie – skatīties: tā arī dzīvē; citi, vergiem līdzīgi, dzimst ar kāri pēc slavas un bagātības, turpretī filozofi – vienīgi pēc patiesības.
(Pitagors)

Orators, kas pacēlis roku uzrunā tautu, ir antīkās kultūras simbols. Tautas vadoņus sauca par demagogiem. Tiešās demokrātijas ēnas puses kritizēja gudrākie Atēnu pilsoņi, jo bieži vakarā sanākusī tautas sapulce varēja atsaukt no rīta pieņemtos lēmumus. Politisku tiesību nebija sievietēm un vergiem. Sievietes rūpējās par mājas soli. Vergs (pedagogs) veda bērnus uz skolu.

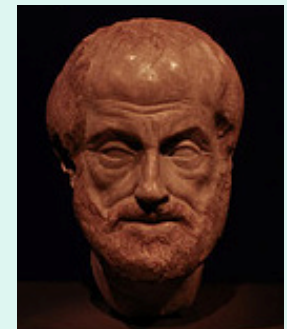
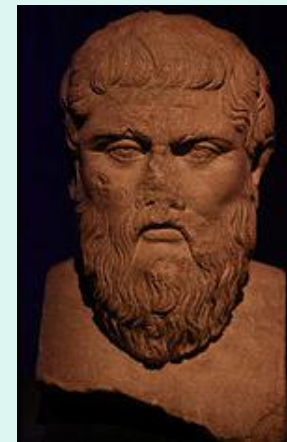
Dievišķais, cilvēks, pasaule - Senajā Grieķijā

- Dievu ir daudz, viņi ir personas, izjūt sāpes, dusmojas, ir netikumīgi, bet – nemirstīgi; galvenais dievs (Zevs) nav visspēcīgs, nav radījis pasauli, daļa varu ar saviem brāļiem. Pār visu valda akls liktenis. Tā lēmumi nav zināmi Zevam.
- Cilvēks – rotaļlieta dievu rokās, pakļauts liktenim, pēc nāves kā ēna klīdīs drūmajā Aīda valstībā, tāpēc labāk baudīt pasaulīgos priekus, sacensties politikā, ar upuriem pielabināt dievus, zīlēt likteni; cilvēkam klājas filozofiski panest likteņa triecienus; personiska glābšanās no Aīda iespējama piedaloties slepenajās mistērijās; māksla izdaiļo dvēseli, lai sabiedrībā valdītu tikumība, kārtība, mērs.
- Pasaule (kosmoss) – pašradusies no pirmatnējās nekārtības (haosa) un degradējas (zelta, sudraba, vara, dzelzs laikmeti). Pilsētvalsts (*polis*) sabiedrība ir vienīgā vieta, kur var cerēt uz cilvēka cienīgu dzīvi un taisnīgu tiesas spriedumu. Pasaule – telpa, kuru var izmērīt.

Grieķi kosmosu uztvēra kā **telpu** un meklēja tās kārtības **mēru**. Pirmie filozofi visu lietu pamatā saskatīja dabas stihijas (ūdeni, gaisu, uguni). Pitagors par pasaules mēru uzskatīja skaitli. Hērakleitu un Parmenīdu nodarbināja tas, vai pasaulē valda kustība vai nemainīga esamība (miers). Platons aiz materiālās ēnu pasaules saskatīja ideju valstību. Dēmokrits visa pamatā redzēja atomus. Aristotelis centās pretējās domas saskaņot (lietās matērija apvienojas ar formu).

Sengrieķu pasaules uztvere bija statiska, orientēta uz īstenības vērošanu. Liela nozīme bija estētiskajam – kosmosa harmoniju bija jāvēro it kā no malas. Kā teica Pitagors, paši laimīgākie dzīves sacensību spēlē ir skatītāji. Viens no grieķu terminiem, kas vēlāk kļuva par atslēgas vārdu kristiešu teoloģijā ir Logoss – vārds jeb likums, pasaules kārtības princips.

Filozofija



Sokrāts, Platons, Aristotelis. Sokrāts sāka filozofēt, kad Delfu orākuls pavēstīja, ka viņš esot gudrākais pasaulē. “Bet es taču nekā nezinu”, izsaucās Sokrāts un sāka pārbaudīt pareģojuma patiesumu. Izrādījās, ka citi nezina pat to.

Filozofija II

Filozofi sofistu Grieķijā par naudu pārdeva savu gudrību tiem, kas gribēja iemācīties veikli runāt. Protagors teica: *Cilvēks ir visu lietu mērs, esošo, ka tās ir, nesošo, ka to nav*. Patiesības kā tādas neesot, kas katram izdevīgi, tas sofistiem skaitījās patiesība. Pret sofistu relatīvismu nostājās Sokrāts un viņa skolnieks Platons. Patiesība ir, viņi uzskatīja, un katram jau ir patiesības nojauta, tikai to jāpalīdz atcerēties (Platons domāja, ka cilvēks ir piesiets materiālajai, zūdošo lietu pasaulei, bet ar pareizu domāšanu iespējams atrast atpakaļceļu uz mūžīgo, nemainīgo ideju valsti). Sokrātu atēniešu tiesa notiesāja uz nāvi (bija pašam jāizdzer indes kauss); viņš daudzus bija nostādījis neērtā situācijā ar jautāšanu un nepiekāpību patiesības meklēšanā. Nāves soda laikā Sokrāts izturējās tikpat mierīgi kā dzīves laikā: pēdējos brīžos risinādams ar saviem sekotājiem sarunu par dvēseles nemirstības cerību.

Sokrātu par savu ideālu uzskatīja daudzu pretēju virzienu pārstāvji – Platons (ideālists) un Ksenofons (pragmatīķis), kiniķi (atturībnieki, dabiskuma meklētāji) un hēdonisti (dzīves baudītāji), skeptiķi (visa apšaubītāji) un stoiķi (morālisti).



Ž.L.Davida
gleznā
“Sokrāta nāve”
filozofs mierīgi
ņem indes
kausu un rāda
ar roku uz
augšu
debesīs,
mierinot
draugus un
stiprinot cerību
par dzīvi pēc
nāves. 9

Sengrieķu māksla - I

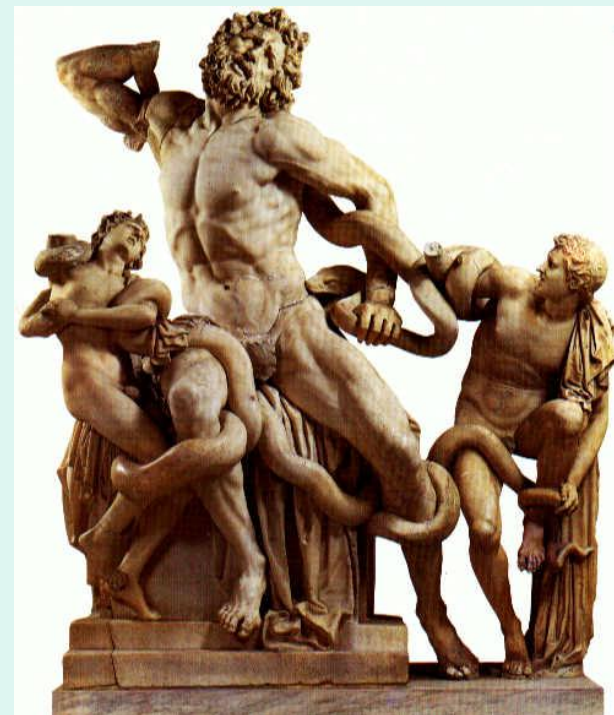


Stēla ar sērojošo Atēnu Pallādu un sarkanfigūru gleznojums (Sarpedona nāve) uz māla trauka (krātera).

Sengrieķu vizuālās mākslas uzplaukums saistās ar: tempļiem arhitektūrā, apgleznotu keramiku, skulptūrām un bareljefiem. Visos šajos darbos raksturīga to samērojamība ar cilvēku, dabiskas proporcijas, līdzsvarotība, vienkāršība, plastika. Sengrieķu tempļa ārējā forma nemainījās tūkstoš gadus, kamēr vien pastāvēja sengrieķu kultūra.

Augšā: Hēfesta templis Atēnās.
Lejā: Afrodītes dzimšana no jūras putām un sakropļotā Urāna asinīm (vai Persefones atgriešanās no Aīda) bareljefs.

Sengrieķu māksla - II



Prasmē reālistiski un reizē idealizēti attēlot plastisku kaila cilvēka ķermeni vislabāk atklājas sengrieķu kultūra.

Skulptoru prasme attīstījās no pirmo kailķermeņu (kuros) staturām līdz klasiskajam Polikleita Doriforam, Mēlas Afrodītei, Akropoles kariatīdēm un traģiskajām Laokonta un dēlu figūrām. Klasiskā perioda proporcijas: galva – 1/7 daļa no ķermeņa.



Sengrieķu sasniegumi



- Filozofijas rašanās un nodalīšanās no mitoloģijas. Dažādas skolas: no filozofiska monoteisma (Platons) līdz pat materiālismam un ateismam (Epikūrs).
- Demokrātijas pirmsākumi (lai gan tā neattiecās uz visiem); pirmās politiskās teorijas (Aristotelis).
- Atsevišķu zinātnes veidu rašanās un to klasifikācija (sevišķi panākumi bija matemātikā un ģeometrijā).
- Harmonisku proporciju izmantošana mākslā.
- Teātra (tragēdijas un komēdija žanru) izveidošanās no Dionīsa reliģiskā kulta.
- Olimpisko spēļu tradīcijas iedibināšana (grieķiem tie bija sacensību rituāli, kuros atlēti dieviem asiņu vietā ziedoja sviedrus).

Kas antīkajā kultūrā nebija īstenojams?

- Antīkā kultūra nebija orientēta uz attīstību un pārmaiņām, bet gan uz baudām vai filozofisku apceri. Kultūras statiskums atspoguļojās tempļa nemainīgajā ideālformā. Grieki neticēja, ka pasauli var un drīkst uzlabot; filozofi vairāk sapņoja par ideju pasauli, kas ir nemainīga un statiska; materiālā pasaule tika uztverta kā telpiska struktūra vai kā ideju ēnas (platonismā).
- Tāpēc nebija iespējams attīstīt tālāk zinātņi (tā kļuva par laika kavēkli sabiedrības elitei; nepatika pret fizisku darbu izpaudās arī nevērībā pret tehniku; attīstība apstājās arī tādēļ, ka vergu darba spēka dēļ nebija vajadzības pēc zinātnes atziņu ieviešanas, tehniski uzlabojumi bija dārgāki par vergiem).
- Antīkā sabiedrība nespēja īstenot humānisma principus (jo nebija nopietna (religiska) pamata cilvēku principiālās vienlīdzības idejai un tā neīstenojas praksē).
- Tāpēc nebija visaptverošas demokrātijas, kas iekļautu visus pārvaldē (pilsoņu tiesības nebija sievietēm un vergiem).

Ebreju kultūra



***Tev būs To Kungu,
savu Dievu, mīlēt no
visas savas sirds, no
visas savas dvēseles
un ar visu savu spēku.***

(5.Mozus grāmata 6: 5)

***Tev būs savu tuvāku
mīlēt kā sevi pašu.***

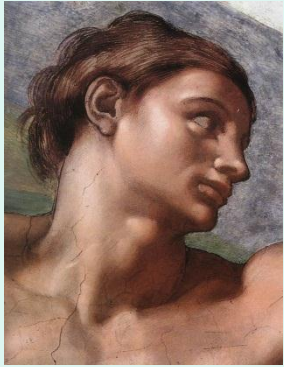
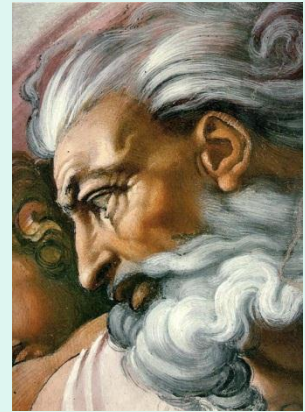
(3.Mozus grāmata 19: 18)



Ebreju kultūras pamatā ir Svēto Rakstu tradīcija, kas balstās ticībā Dievam un baušļu pildīšanā.

Ebreju tauta un kultūra ir vairāk nekā 3000 gadu sena tradīcija, kas sakņojas jūdaismā. Pateicoties reliģijai ebreju kopiena ir izdzīvojusi, neraugoties uz to, ka 19 gadsimtus bija spiesta iztikt bez savas valsts. Ebreji ir arī viena no visvairāk cietušām tautām Otrajā pasaules karā (nacistu holokaustā aizgāja bojā 6 miljoni ebreju). Pēc kara ebrejiem ir izveidota sava Izraēlas valsts.

Dievs, cilvēks un pasaule Vecajā Derībā



Jahve (augstākā Dieva persona) ir pāri pasaulei, to rada, uztur un vada.

Ādams (cilvēks) ir Dieva radīts no vielas un dievišķā gara, bet grēkojis un pazaudējis savu sākotnējo statusu.

Olāms (pasaule) ir laiks, kas virzās uz priekšu pretī pasaules galam un jaunai dievišķai kārtībai; pasaule ir Dieva radīta no nekā.

Mozus misija un baušļi

- Mozus ir būtiskākā figūra jūdaismā (līdzās Abrahāmam un Jēkabam jeb Israēlam un viņa 12 dēliem, no kuriem īpaši izcelts Jūda – no šī Israēla dēla cilts esot cēlies ķēniņš Dāvids).
- Ar Mozu saistās Israēla iziešana no Ēģiptes, kur ebreji bija nonākuši vergu stāvoklī. Ar 5 Mozus grāmatām sākas Bībele.
- Mozus Derība ar Dievu Sīnāja kalnā izpaužas 10 baušļu (ētisko likumu) ievērošanā, kuri veido gan jūdaistu, gan mūsdienu kristiešu morālo kodeksu.
- Bībelē bez tam vēl ir arī daudz uzvedības noteikumu, kuri līdzinās sava laika citu tautu likumiem (piemēram, Divupes Hammurapi kodeksam). Tie izteikti ar nosacījumiem – valodas formā: “ja, tad”. Turpretī baušļi ir savam laikam neparasti ar to, ka tie ir beznosacījumu principi. Runa nav par situācijām, kurās jāpiemēro tādi vai citi sodi par pārkāpumiem, bet gan par negrozāmām, absolūtām Dieva pavēlēm.



Baušļi (dekalogs)

- 1. Es esmu Tas Kungs, tavš Dievs. Tev nebūs citus dievus turēt Manā priekšā*
- 2. Tev nebūs Tā Kunga, sava Dieva, Vārdu nelietīgi valkāt*
- 3. Piemini sabata (svēto) dienu, ka tu to svētī*
- 4. Godini savu tēvu un savu māti*
- 5. Tev nebūs nokaut*
- 6. Tev nebūs laulību pārkāpt*
- 7. Tev nebūs zagt*
- 8. Tev nebūs nepatiesu liecību dot pret savu tuvāku*
- 9. Tev nebūs iekārot sava tuvāka sievu*
- 10. Tev nebūs iekārot nevienu lietu, kas pieder tavam tuvākajam*

Pirmie trīs baušļi postulē monoteismu un iezīmē attiecības ar Dievu. Morāles sistēmai tātad ir drošs pamats, kas nav atkarīgs no cilvēku untumiem, subjektīvisma un patvaļas: bauslība balstās uz absolūto, uz Dievu (nevis cilvēks, bet Dievs ir patiesības mērs). Tālāk izcelts ģimenes stiprums, dzīvības vērtība, īpašuma tiesības, taisnība un patiesīgums. Visbeidzot pēdējie divi baušļi parāda, ka tieši iekāre – pārkāpuma izdarīšana domās – ir grēka cēlonis. Nevien pastrādātie nodarījumi ir nosodāmi, bet arī nekrietnas vēlmes.

Vecajā Derībā dots arī 10 baušļu kopsavilkums divos: 1) *mīlēt Dievu* un 2) *savu tuvāko kā sevi pašu*. Abi baušļi ir vienlīdz svarīgi.



Toras rullis.

Svētie raksti jūdaismā

- Toras studijas un lasīšana ir jūdaisma kulta pamats (tādēļ visiem jāprot lasīt).
- Svarīgi ir 613 noteikumi jeb micvot, kas, līdztekus galvenajiem 10 baušļiem, jāievēro jūdaiстам arī mūsdienās.
- Dievbijīgi ebreji cenšas mīlēt savu Dievu no visas sirds. Šī mīlestība izpaužas Dieva mācības ievērošanā ikdienas dzīvē.
- Viena no galvenajām ir pārtikas tīrības jeb košera ievērošana (produktu sagatavošana saskaņā ar likumiem, kas izklāstīti Torā), mājokļa un tērpa uzturēšana tīrībā un attīrīšanās pēc „apganīšanās” (pēc dzemdībām, ādas slimībām u.tml.).

Vēsture – tā ir grāmata, ko raksta Dievs. Vēstures pielīdzināšana tekstam – tas ir vienīgi ebreju salīdzinājums. Vēsture ir rokrakstu tīstoklis. Jesajas pasaules gala pareģojumā ir teikts: “Kad pienāks beigu dienas, debesis saritināsies kā tīstoklis.” Tas ir, kamēr debesis ir atvērtas, radīšana turpinās, tā nav pabeigta. [...] Vēsture kā process – tas ir tīstoklis. Tas kādreiz ir sācies un bezgalīgi tiek atritināts. Kad Dievs gribēs šo grāmatu aizvērt, Viņš saritinās šo tīstokli, un vēsture beigsies. (Leonīds Macihs, ebreju rabīns) 18

Dievs, cilvēks un vēsture - jūdaismā

No vienas puses, mēs esamniecīgi radījumi, mums nepieciešama pārtika, mēs slimojam, nomirstam. No otras puses, mēs esam Dieva iemīļotas radības, jo tikai mēs, cilvēki, varam ietekmēt Dieva nodomus, koriģēt Radīšanu. Šāds uzskats palielina ikviena cilvēka pašcieņu. Cilvēks kļūst par Radītāja sabiedroto. Viņš kopā ar Dievu rada vēsturi.

*No mūsu uzvedības ir atkarīga ne vien mūsu personīgā dzīve, kas ir saprotami, bet arī – vēsturiskais process. Dievs mūs uzlūko, un atkarībā no tā, ko mēs darām, Viņš koriģē Savus nodomus. Ebreju tradīcijā šis bauslis nosaukts **tikun olām** – pilnveidošana, pasaules uzlabošana. Pēc ebreju pasaules uzskata, radīšana nav pabeigta.*

Pagaidām mēs dzīvojam principiāli nepabeigtajā pasaulē, un mūsu uzdevums ir palīdzēt Dievam to pilnveidot, pārveidot zemi, padarīt to vēl labāku.

Macihs L., *Dievs un vēsture: ebreju skatījums uz vēsturisko procesu.*// Sarunas X – Rīga: Jaunā akadēmija, 2009, 302. -318. lpp.

Jūdaisms (Vecā Derība)



Dibinātāji:

- Patriarhi Ābrahams, Israēls (Jēkabs), Mozus
vēstījums sakopots 5 Mozus grāmatās (*Torah*)
- Praviešu tradīcija

Pirmie pravieši, vēlākie (Isaja, Ecekiēls, Jeremija)
pravieši, 12 praviešu grāmatas (*Nebiīm*)

- Dažādu cilvēku dzīves un ebreju tautas
vēstures pieredze (raksti)

Vēsturiskā un daiļliteratūra, t.sk. psalmi, pamācības
(*Ketūbīm*)

Bībeles estētika

- Ebreju mākslas izjūta un estētika nav atraujama no reliģijas. Pats par sevi skaitums ir tukšs, ja tas nav saistīts ar Dievu.

- Turklāt Dieva būtība ir noslēpumaina, neaptverama, to grūti izteikt ar parastiem izteiksmes līdzekļiem. Tāpēc Bībelē izmantotas paradoksālas un hiperboliskas formas. Salīdzinājumi ir ekspresīvi, sakāpināti, tādi, kas grūti padodas vizualizācijai (īpaši psalmos un Augstajā (mīlestības) dziesmā).

Redzi, cik jauki un cik mīļi, kad brāļi kopā dzīvo vienprātīgi! Tas ir kā dārga eļļa, kas pil no galvas bārdā, Ārona bārdā. Tas ir kā Hermona rasa, kas nokrīt uz Ciāna kalniem, jo tas Kungs ir apsoliņis svētību un dzīvību mūžīgi!

Tavs kakls ir kā Dāvida tornis ar puslokā uz priekšu izvirzītu aizsargu valni, ap kuru sakārti ir vesels tūkstošis vairogu ... Tu esi kā dārza avots, dzīvo ūdeņu izteka un kā strauti, kuri plūst no Lebanona kalniem.

Daudzviet lietoti spēcīgi, sulīgi izteicieni, piemēram, “skaista sieva bez savaldības un goda, ir kā zelta gredzens cūkas purnā”.

Vecajā Derībā netiek aprakstīts, kāds izskatījās Noasa šķirsts vai Zālamana templis, bet gan kā tie tika būvēti. Nekur neparādās gatavas ēkas apraksts, bet lietas ārējais izskats it kā tiek sadalīts laikā, papildīts ar dinamiku un izgatavošanas kustību. Bībelē svarīgāka ir darbība, process, nekā rezultāts. Laika plūsmā dzīvojošiem ebrejiem nav statisku priekšstatu. Radošā darba prototips ir pasaules radīšana **no nekā**. Līdz ar to paveras ceļš uz tādu jaunradi, kurā tiek nevis atkārtotas un variētas jau esošās formas, bet gan, līdzīgi Dievam, cilvēkam ir iespēja radīt kaut ko pilnīgi nebijušu. Šāda ievirze no Bībeles tradīcijas attīstās tālāk Rietumu kultūrā līdz pat modernismam. ²¹

Pasaules izjūta antīkajā kultūrā un Bībelē

Antīkā kultūra

- Telpiska pasaules uztvere
- Svarīgs ārējais, sajūtās tveramais, līdzsvarotais, proporcionālais, plastiskais, skulpturālais, tiešais
- Kosmosa kārtību var aptvert ar prātu, saskatot tajā nemainīgo
- Skaistuma principi: mērs, harmonija, samērojāmība
- Vajag vērot “mierīgi dusošo”
- Svarīga nozīme redzēšanai, ķermenim, plastikai
- Uzplaukst tēlniecība, teātris, arhitektūra, glezniecība
- Dabas un jau atrasta ideālā etalona atdarināšana
- Klasiska pabeigtība, pilnība (atbilst klasicisma stils)
- Galvenais saskatīt pasaules mēru

Bībeles tradīcija

- Orientācija uz laiku, kas rit uz priekšu
- Svarīgs iekšējais, kustībā esošais, darbīgais, personiskais, neredzamais, paradoksālais, simboliskais
- Pasaules (olāma) kustībā vajag līdzdarboties Dievam
- Bībeles estētikai raksturīgs psiholoģiskums un dinamiskums
- Pasaulē jāsaklausa Dieva balsi
- Svarīgāka par redzēšanu ir sadzirdēšana, ieklausīšanās
- Uzplaukst literatūra, mūzika un poēzija (psalmi)
- Radīšana no nekā, tiekšanās pēc mūžīgā, kas pārsniedz dabisko
- Atvērtība izmaiņām, ekspresija (atbilst romantisma stils)
- Galvenais atrast dzīves jēgu un mērķi

Kristietība

*Jaunu bausli es
Jums dodu, ka jūs
cits citu mīlat, kā
es jūs esmu
mīlējis.*

*No tā visi pazīs, ka
jūs esat mani
mācekļi, ja jums
būs mīlestība savā
starpā.*

(Jēzus Kristus vārdi no Jāņa
evaņģēlija 13: 34, 35)



Jēzus Kristus statuļa
Riodežaneiro (Brazīlija)

Kristietība ir lielākā
pasaules reliģija
(32 % planētas
iedzīvotāju pieder
pie kristietības).
Kaut gan tieši
Rietumos kristiešu
skaits samazinās,
citu civilizāciju
pārstāvju uztverē
'kristietis' un
'eiropietis' joprojām
ir sinonīmi.

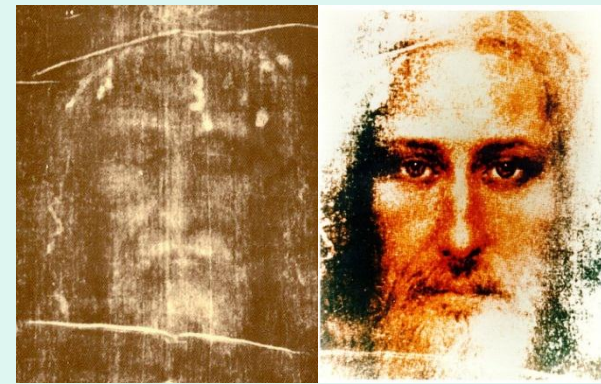
Dievs, cilvēks, pasaule - kristietībā

- **Trīsvienība:** Tēvs – radītājs, Dēls – pestītājs, Svētais Gars – svētdarītājs. Dievs – mīlestība. Dievs ir mūžīgs (ārpus laika) un klātesošs ik brīdi laikā.
- **Cilvēks:** psiho-fiziska būtne, kas sevi īsteno ticībā, cerībā un mīlestībā; nāve – grēka sekas; kristietis caur grēku nožēlu, uzticoties Kristum un pateicoties Jēzus upurim cer atjaunot iedzimtā grēka dēļ sagrauto cilvēka dievišķību, līdzību Kristum.
- **Pasaule:** Zemes un Dieva valstības sajaukums. Pasaule – laiks, kas rit uz priekšu – pretī pasaules galam un jaunai, dievišķai kārtībai (paradīzei), kas sākas jau tepat virs Zemes. Baznīca (Kristus miesa) – mistiska kristiešu vienība ar mērķi ārstēties no grēka (gribas slimības) un kļūt svētiem; Jēzus pirmais reliģiju nošķir no valsts varas (no politikas).²⁴

Kristietības avoti (Jaunā Derība)

Dibinātājs:

- **Jēzus Nācarietis (Kristus)**
(atmiņas par viņu apkopotas 4 evaņģēlijos)
- **Apustuļi; Pēteris, Jānis,
Tarsas Pāvils (Sauls)**
(Apustuļu darbi, 13 Pāvila un 8 citu
apustuļu vēstules)
- **Jāņa mistiskie pravietojumi**
(Jāņa atklāsmes grāmata jeb apokalipse)



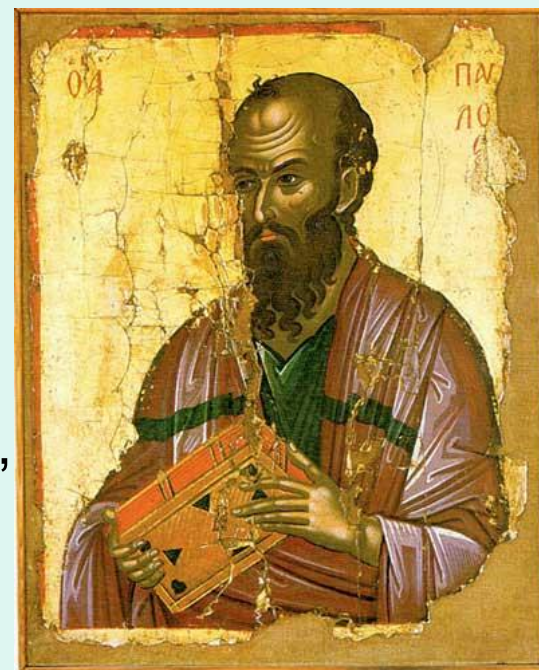
Pārlicība par Kristus augšāmcelšanos ir kristietības kodols. Taču tas attiecas uz ticību un nav racionāli pierādāms. Līdzīgi kā ticība Turīnas līķauta nospiedumam, kurā saskata Jēzus attēlu (audekls vairākkārt cietis ugunsgrēkos, tam atjaunotas (pieaustas) malas, tāpēc, radioaktīvā oglekļa analīzē līķauta ārējās daļas vecums noteikts tikai ar 13. gs. Audekla vidus daļa, lai nesabojātu attēlu, netiek pakļauta ekspertīzei). 25

Tarsas Pāvils

Kristietības izplatītājs ārpus ebreju tautas ir Sauls no Tarsas pilsētas, kurš *Apustuļu darbu* grāmatā parādīts, kā kristiešu vajātājs. Viņš pārvēršas pēc atgadījuma pie Damaskas vārtiem, kurp viņš ir devies, lai vajātu kristiešus. Saulu piepeši apspīd gaisma, viņš zaudē redzi un dzird balsi, kura viņam jautā: “*Saul, kāpēc Tu mani vajā?*” Sauls, uz jautājumu, kas ar viņu runā, saņem atbildi, ka tas ir Jēzus Kristus. Pilsētā aklais Sauls kristās un atgūst redzi. Pieņēmis vārdu Pāvils (Pauls) viņš sludina jauno mācību. Īpaši viņu nodarbina grēka problēma, jo *labo, ko gribu, es nedaru, bet ļauno, ko negribu, es daru*, tā viņš raksta, juzdamies grēka gūsteknis. Grēku var raksturot kā gribas slimību, jo ar prātu cilvēks zina, kas ir labs, taču kaut kas pašā cilvēkā kavē to īstenot. Grēks ir iedzimta nosliece visiem cilvēkiem (iedzimtais grēks). Cilvēka gribu varot dziedināt vienīgi ticība Kristum. Pāvilu uzskata par 13 Jaunās Derības vēstuļu autoru.

Tā nu paliek ticība, cerība un mīlestība – šīs trīs, bet lielākā no tām ir mīlestība.

(1. vēst. korintiešiem 13:13)



“Apustulis Pāvils (Sauls)”
ikona, no Atosa kalna
Stavronikita klostera

Pirmās kristiešu kopienas

- Pirmo kristiešu kopienu jeb sapulci (grieķiski *eklesia*), ko tulko kā Baznīcu, sākumā vadīja apustuļi. Kopienai bija kopīga kase, lai uzturētu trūcīgākos draudzes locekļus. Daudzi kļūdami par kristiešiem pārdeva savu mantu, atbrīvoja vergus un kļuva par šādas komūnas locekļiem. Tas izsauc aizdomas un vajāšanas no varas pārstāvju puses. Tieši sociālā vienlīdzība un sadraudzība ir iezīmes, kas raksturo kristiešus, jo *nav ne grieķa, ne jūda, ne verga, ne brīvā, bet viss un visos – Kristus*. Kopības, vienkāršības ideālu vēlāk izkopa kristiešu mūki.
- Bieži sanāksmēs lasīja evaņģēlijus un apustuļu vēstules, kā arī Veco Derību. Lūgšanas papildināja Kristus pēdējo vakariņu piemiņas mielasts, kas sākotnēji praktizēts gan kā *agape* (draudzīga maltīte), gan kā *Euharistia* (noslēpumainas Kristus klātbūtnes svinības). Agapē nozīmē arī līdzcietīgu mīlestību.
- Vēlāk izveidojās hierarhiskāka pārvalde. Kristiešus vadīja apustuļu iesvētīti bīskapi, tiem palīdzēja diakoni.

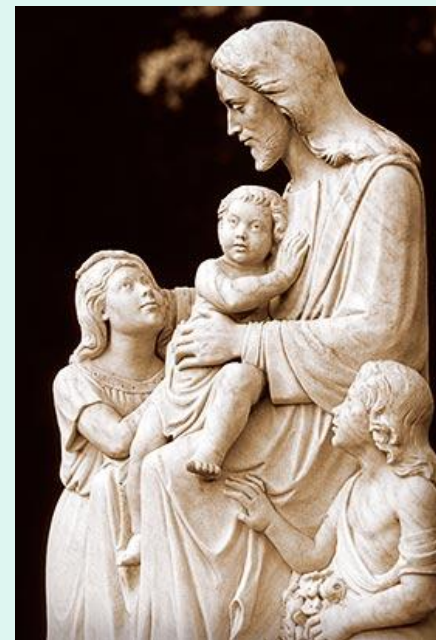


Jēzus Kristus ģīpašu klātbūtni simboliski mistiskā veidā kristieši piedzīvo tradīcijā, ko Jēzus iedibina pēdējo vakariņu laikā: vīnu un maizi nosaucot par savu miesu un asinīm. Maize un vīns – ārējas zīmes, kas sniedz kristietim ticībā vienību (komūniju) ar Dievu.



Bērns kā vērtība

- *Ja neatgriežaties un netopat kā bērni, tad Jūs neieiesiet Debesu valstībā!* Jēzus ir varbūt pirmais, kas pasaules vēsturē pievērsās bērnam kā pašvērtībai. Tolaik bērnu uzskatīja tikai par potenciālu topošo cilvēku. Jēzus turpretī bērna nevainību stāda par paraugu pieaugušajiem. *Kas uzņem tādu bērnu manā vārdā, tas uzņem mani. Bet kas apgrēcina vienu no šiem vismazākajiem, kas tic man, tam būtu labāk, ka tam piesietu dzirnavu akmeni pie kakla un noslīcinātu jūrā!* (Jāatceras, ka piemēram, antīkajā Grieķijā Spartās bija norma: nepietiekoši attīstītus bērnus nosviest no klints.) Jēzus ar dziļu cieņu attiecās arī pret sievietēm.
- Pats Jēzus bērns silītē kļuvis par kristietības simbolu. Bērns ir jaunā, potenciālā un augošā simbols. Kristietība savus Svētos Rakstus sauc par **Jauno Derību** (pretēji citu reliģiju pretenzijām uz senumu). Jēzus pravieto par **Jaunām Debesīm** un **Jaunu Zemi** – pēc pasaules gala. Viņš dod **“jaunu bauslī”**, *“ka jūs cits citu mīlat, kā es Jūs esmu mīlējis.”* Virzība uz jauno, jaunību, jauninājumiem kopš tā laika kļuvusi par Eiropas kultūras iezīmi. Modernā kultūra ir ietekmējusies no šīs kristietības vērtību orientācijas.



Jēzus vārdi: *Laidiet bērniņus pie manis!*

Kristietības ietekmē Rietumu kultūrā veidojās īpaša attieksme pret bērniem, kas mūsdienās pārtapusi specifiskajā “bērnu un jauniešu kultūrā”²⁸



Piedodošā tēva rokas attēlotas atšķirīgi: labā līdzinās vairāk sievietes, kreisā - vīrieša rokai. Glezna rāda, ka Dievs mīl cilvēku gan ar mātes maigumu, gan ar tēva spēku.

Līdzības Jaunajā Derībā

- Viena no līdzībām ir par pazudušo dēlu, kurš izšķiedis no tēva pieprasīto mantojumu, nonāk galīgā nabadzībā. Nožēlojis savu nepaklausību viņš atgriežas mājās, bet tēvs to uzzinājis dodas viņam pretī, lai apkamptu un piedotu. Tēvs šajā stāstā simbolizē Dievu, dēls – cilvēku. <Šo sižetu izmantojis Rembrants van Reins (1606-1669) savā gleznā “Pazudušā dēla atgriešanās.”

- Jēzus sava laika priekšstatus apgriež otrādi – *pirmie būs pēdējie un pēdējie būs pirmie; vieglāk kamielim iet caur adatas aci, nekā bagātam ieiet Dieva valstībā*; nabaga atraitnes ziedotais grasis ir vērtīgāks, nekā bagātnieka naudas maks, jo viņa ir ziedojusi visu, kas tai bija; muitnieks, kurš pazemīgi nožēlo grēkus tiek attaisnots, bet pareizo priekšrakstu izpildītājs, paštaisnais farizejs tiek nopelts; svinamā diena *sabats ir priekš cilvēka, nevis cilvēks priekš sabata*. Jēzus atļaujas dziedināt slimniekus sabatā, un tas ir pārkāpums no stingro ticības burta ievērotāju viedokļa. Tas noved pie Jēzus sodīšanas. 29

Kristietības paradoksi - I



Kristietības atziņas veido vairākas pretrunas. Taču tās netiek noklusētas vai mazinātas. Tieši otrādi – teoloģijā tiek izgaismotas šīs pretrunas kā neatņemama kristietības īpatnība. Pretrunīgi paradoksi vislabāk raksturo kristīgo domāšanu:

- (1) Dievs ir viens un, tai pašā laikā, trīsvienīgs (Trīsvienības paradokss);
- (2) Dievs ir transcendents (pārpasaulīgs) un vienlaikus imanents attiecībā pret radīto pasauli, ir klātesošs tajā (kosmoloģiskais paradokss);
- (3) jebkuras zināšanas (kā laicīgās, tā reliģiskās) galu galā izriet no atklāsmes, t.i., no Dieva gribas atklāt patiesību cilvēkam (epistemoloģiskais paradokss);
- (4) cilvēkam ir brīvā griba, un tomēr Dievs ir visa valdītājs un zinātājs (antropoloģiskais paradokss);

Kristietības paradoksi - II

- (5) Jēzus Kristus ir vienlaikus Dievs un cilvēks (kristoloģiskais paradokss);
- (6) pestīšana izpaužas gan kā žēlastība, gan kā taisnīgums (soterioloģiskais paradokss);
- (7) Dievs ir mīlestība un vienlaikus Viņš sauc pie atbildības tos, kas noraida Viņa piedāvājumu cilvēkam izglābties ar Jēzus Kristus starpniecību (eshatoloģiskais paradokss).

Pieeja, kas papildinoši (komplementāri) apvieno pretrunas, ir pazīstama budisma loģikā un daoisma filozofijā (iņ-jan). Arī mūsdienu fizikā, piemēram, gaisma tiek skaidrota gan kā pārtrauktu daļiņu plūsma, gan kā nepārtraukts vilnis (nevis viens vai otrs, bet – gan viens, gan otrs; līdzīgi kā kristietībā Kristus ir **gan** cilvēks, **gan** Dievs). Taču savstarpēji papildinošas var būt vērtības (piemēram, cilvēka griba un Dieva griba, taisnīgums un žēlsirdība). Galēji ļaunais nevar papildināt labo (t.i. Dievu), tāds ļaunums, kas ir pilnīgi pretējs labajam ir jānoraida. Kristietībā nav vietas morālajam relatīvismam.

Mīlestības izpratne antīkajā un kristīgajā kultūrā

- Antīkajā

Eross:

mīlestība iekāre, tiekšanās pēc pilnīgākā, lai to iegūtu sev;
“mīlēt var tikai skaisto, neglītajā nav Erotā” (Platons).
Platonam augstākais Eross ir tieksme pēc labā, skaistā, ideālā, ko dievība ielikusi cilvēkā; alkas pēc nemirstības fiziskā mīlestībā īstenojas bērnos, garīgajā – mākslas darbos, politiskās teorijās un filozofiskā ideju vērojumā.

- Kristīgajā

Agapē:

līdzcietīga mīlestība, arī pret slimo, vājo, zemo, neglīto, pat pret grēcinieku; nesavtība, piedošana, ziedošanās par citiem. Šādas mīlestības paraugs – Jēzus Kristus, kurš, pats būdams augstākā pilnība, mīlestības vadīts nāk pie grēcīgās cilvēces un upurē sevi, lai cilvēku celtu Debesu godībā.



Rietumu un Austrumu Eiropa



- Pareizticīgajā Trīsvienības izpratnē uzsvērts Dieva Tēva pārākums (jo Dēls un Svētais gars nāk no Tēva).
- Turpretī rietumos uzsvēra Dēlu viņa cilvēciskajā būtībā. Svētais Gars nāca no Tēva **un** Dēla (*filioque*). Teologs Augustīns to skaidroja kā mīlētāju, mīlēto un mīlestību, kas no viņiem izplūst. Līdz ar to vadošā bija vienlīdzības ideja.
- Attiecības Trīsvienības personu starpā kļuva par parauga modeli arī cilvēku attiecībām, tādēļ Rietumeiropas kultūrā jau no paša sākuma veidojās tendence uz plurālismu, vienību daudzveidībā, dalītu varu. Tas izpaudās arī politikā (pat viduslaikos Eiropā karaļa varu līdzsvaroja pāvesta autoritāte un augstmaņu padomes, parlamenti, feodāļiem opozīcijā atradās pilsētas).
- Austrumromā toties nostiprinājās valdnieka nedalīta vara. Bizantijas imperators kļuva par noteicēju arī reliģijā. Savukārt rietumos, pēc barbaru iebrukuma un imperatoru varas krišanas, Romas bīskapa (pāvesta) rokās nonāca arvien vairāk politiskās un laicīgās varas. Taču laicīgās varas un reliģijas sajaukšanās (abos variantos) īsti neatbilda Jēzus Kristus paustajam principam nodalīt to, kas pienākas Dievam, no tā, kas attiecas uz valsts varu.

Kristietība un kultūru mijietekmes

- Lai gan Kristus un apustuļi bija ebreji, tomēr ebreju tautas vairums šobrīd neatzīst Jēzu par Mēsiju. Radusies Palestīnā, kristietība uzplauka Romā, Bizantijā un veidoja jaunlaiku Eiropas kultūru. Mūsdienās tā savukārt vairāk izplatās ārpus Eiropas (Āfrikā, Amerikā). Tātad kristietība mazāk kā citas reliģijas ir saistīta ar kādu vienu kultūru. Tai raksturīgs universālisms. Tomēr sabiedrībās, kurās tā izplatījās, kristietība ir atstājusi paliekošas iezīmes kultūrā. Viens no tās panākumu iemesliem: spēja adaptēt tradīcijas.
- Kristietība apvienoja priekšstatu par cilvēka dievišķību ar atziņu par cilvēka grēcīgumu. Kristietis apzinājās gan savu augsto aicinājumu: būt Dieva bērnam, gan faktisko niecību. Tas radīja spriedzi psihē, kas motivēja varonīgai un aktīvai dzīves pozīcijai. Kristieša paraugs bija varenais, taču vienlaikus mīlošais Jēzus Kristus tēls, kas kļuva par personības ideāltipu (arhetipu) Rietumu kultūrā.
- Kristietība pretendē uz to, ka Jēzū Kristū ir piepildījušās daudzu reliģiju cerības uz Dieva cilvēktapšanu, t.i., **līdzdalību** cilvēka liktenī un ciešanās – līdz pat nāvei. Šādas ilgas izpaudās jau senajos atdzimstošo dievu kultos (Ozīriss, Dumuzi, Dionīss). Tomēr antīkajās reliģijās dievu atdzimšana simbolizēja vienmuļo gada laika maiņu, turpretī Kristus augšāmcelšanās kristiešiem ir vienreizējs notikums, kurā saplūst visas cilvēces iepriekšējās gaidas un cerības. Zīmīgi, ka pēc Jēzus Kristus neviens jauns atdzimstoša dieva kults nav radies.



Kristietība un citas reliģijas



Kristietības attiecības ar citām reliģijām neveidojās viegli, jo Kristus vēsts bija unikāla, nedrīkstēja neievērot viņa norādījumu to sludināt visām tautām. Vienlaikus bija jāievēro mīlestības un nevardarbības princips. Abus šos uzdevumus vienlaikus bieži vien neizdevās izpildīt. Vai nu kristiešu centienos parādījās uzspiešana vai arī misijas darbs vispār nenotika. Mūsdienās šī problēma tiek risināta veidojot **dialogu** ar citām reliģijām, tas nozīmē sadarbību jautājumos, kur iespējams panākt saskaņu, un cieņu pret citu viedokli.



Piemēram, Vatikāna II. koncilā deklarēts, ka katoļu baznīca “*neatmet neko no tā, kas nekristīgajās reliģijās ir patiess un svēts*”. Ir iespējams atrast kopīgas vērtības: cieņa pret dzīvību, pārlicība par taisnīguma uzvaru, taisnīgas atmaksas principu, kuru nodrošina dievišķā realitāte; ideja, ka cilvēka eksistence ar nāvi nebeidzas; atvērtība pārdabiskajam; princips miermīlīgi risināt konfliktus. Vienlaikus ir vesela rinda pozīciju, kur kristietība atšķiras no citām reliģijām, uzsverot, ka tieši Kristus ir vārti uz Dievu. Kristieši uzskata, ka cilvēks dzīvo tikai vienreiz (nevis reinkarnējas), pasaule nav dievišķā, lai gan Dieva radīta, taču nav arī iluzora u.c.

Islāma kultūra



*Slava Dievam, pasaulu kungam,
žēlsirdīgajam, žēlīgajam, kura rokās
ir tiesas diena! Tavā priekšā
zemojamies un Tavu palīdzību
lūdzam:*

*Ved mūs pa taisnu ceļu, pa Tevis
svētītu ceļu, ne Tavai dusmībai
nolemto ceļu un ne to, ko mēro
noklīdušie!* (Korāna 1. sūra)



Islāma galvenā
ideja ir
paklausība
Dievam un
taisnīgums (*adl*)
sabiedrībā, kā arī
islāma reliģijas
izplatīšana.

Islāms ir piekritēju skaita ziņā **otrā lielākā reliģija** pasaulē (pēc kristietības) ar tendenci palielināt ticīgo skaitu. Tā kā islāma dibinātājs Muhameds bija arābs, tad islāms ir cieši saistīts ar arābu kultūru un valodu.



Islāms

- Galvenais starpnieks cilvēka un Dieva attiecībās islāmā ir Korāns (ieņem tikpat nozīmīgu vietu islāmā kā Jēzus Kristus kristiešiem – dzīvā Dieva vārds).
- Lai gan islāms ir viena cilvēka (Muhamēda) radīta reliģija, tās dibinātājs Muhamēds ir tikai Allāha izraudzīts cilvēks, kuram pavēstīts Korāns ar eņģeļa Džibraīla (Gabriēla) muti – uzskata musulmaņi.
- Allāha un cilvēka starpā valda kunga un kalpa jeb valdnieka un padevīga sekotāja attiecības, kas ir paraugs arī attiecībām ģimenē un valstī.
- Allāha gribu pasaulē īsteno eņģeļi, tai pretojas Iblīss jeb Šaitans un ļaunie gari.
- Islāms atzīst kristiešus, jūdaistus un zoroastriešus par monoteistiskas ticības brāļiem, kurus jāaizsargā.

Meka – islāma pasaules centrs



3.



Atšķirībā no kristietības, kas veidojās kā garīga ticīgo kopība, islāms ir nesaraujami saistīts ar politiku un konkrētu teritoriju – islāma pasauli, kuras centrs ir Mekas pilsēta, kurā ir svētnīca Kaaba (attēlā pārsegta ar melnu drēbes futrāli). Kaabā atrodas melnais akmenis (domājams – meteorīts) un viens no senākajiem Korāna eksemplāriem. Katram musulmanim klājas reizi mūža apmeklēt Meku svētceļojumā.

Dievs, cilvēks, pasaule – islāmā

- **Allāhs – viens**, visvarens, taisnīgs, pasaules radītājs, “*nav dzemdinājis un nav dzemdināts*”, visu iepriekš izlēmis, pārdabiska **persona**. (Korāns ir pēdējā un pilnīgā atklāsme no Allāha, pavēstīta ar eņģeļa Džibraīla muti Muhamedam).
- **Cilvēks** – Allāha radīts no nekā, tāpēc cilvēkā nav nekā dievišķa, cilvēka grēks attiecas tikai uz viņu pašu, grēku var uzvarēt ar **gribas** piepūli – ievērojot 5 islāma dzīves noteikumus; pēc nāves būs **mirušo tiesa**, kurā Dievs noteiks vai cilvēks nonāks ellē, vai atgriezīsies atpakaļ Ēdenes dārzā – juteklisku prieku paradīzē.
- **Pasaule** – Allāha **radīta, reāla**; visa pasaule iedalās: Dievam paklausīgajā islāma teritorijā (*dar-el-islam*) un nepaklausīgajā, kara teritorijā (*dar-el-harb*); politika – reliģijas neatņemama sastāvdaļa, paraugs – Muhameda militārā un politiskā karjera; musulmaņa uzdevums: paplašināt un aizsargāt islāma **teritoriju**.

Īsa islāma vēsture - I

Islāmā gadu skaitīšana sākas ar **622. gada** 16. jūniju.

Šajā dienā Muhameds ar saviem sekotājiem bija spiests bēgt no Mekas un devās uz Jasribas pilsētu (Medinu). Veidojās pirmā islāma kopiena. Pēc Muhameda nāves izveidojās arābu valsts ar reliģisku līderi kalifu – Muhameda pēcteci – priekšgalā. Notika šķelšanās (starp sunnītiem un šiītiem) par Muhameda atstātās varas mantošanas principu.

- Arābu kalifāts – islāma strauja ekspansija (7.- 8. gs.)

Arābu kalifāts Omeijādu dinastijas kalifu laikā atņēma Bizantijai Jeruzalemi, iekaro Sīriju, Ziemeļāfriku, Persiju un Spāniju.

Arābi 677. un 717. g. nesekmīgi aplenc Konstantinopoli. Franki Kārļa Martela vadībā 720. g. pie Puatjē sakauj arābus viņu ceļā uz Parīzi. Cīņas par Spānijas atgūšanu (rekonkista) ilgst no 8. līdz 16. gs. Par to turpnājumu var uzskatīt gan krusta karus, gan Lielos ģeogrāfiskos atklājumus, ko sāka portugāļi un spāņi.

Īsa islāma vēsture II

- Abasīdu disnātijas kalifu laikā – kultūras uzplakums (8.-10. gs.). Valda Kalifs Haruns al Rašids (minēts arī «Tūktoš un vienas nakts pasakās»).
- Viduslaiki – cīņa pret krustnešiem (12.-13. gs.).
- Turki – islāma nākamais vilnis (1622. un 1683. g. turki aplenc Vīni, bet tiek atvairīti).
- Rietumu kolonizācijas laiks (18.-19. gs.).
- Islāma atdzimšana (20. gs.).
- Islāma revolūcija Irānā 1979.g. (pie varas nonāk radikāļi izveidojot islāma republiku).
- Islāms un terorisms (2001. g. 11. septembris).
- Cīņa starp konservatīvismu un demokratizāciju turpinās mūsdienu islāmā.

Korāns I

- Korāns satur 6 islāma pamat pārlicības: 1) par Dievu (Allāhu), 2) par eņģeļiem, 3) par paša Korāna nozīmi, 4) par praviešiem, 5) par pēdējo tiesu un 6) par iepriekš nolemtību (predestināciju).
- Korāns atzīst Toru (*Taurā*), Dāvida psalmus (*zabūrus*) un evaņģēlijus (*indžīlus*) par Dieva iedvesmotiem. Mozus – ebreju reliģijas veidotājs, un Jēzus – kristietības dibinātājs – tiek atzīsti par praviešiem.
- Ja Korānā ir norādījumi, kas ir saturiski pretrunīgi, tad tiek uzskatīts, ka vēlākais norādījums atsauc agrāko. Taču, kurš teksts ir pēdējais, nav viegli nosakāms, jo Korāns nav sakārtots hronoloģiskā secībā, bet pēc atsevišķo daļu (sūru) garuma.
- Korānu uzskata par svētu, absolūtu patiesības vēstījumu un nemaldīgu – pat laicīgo zināšanu jomā. Taču tas attiecas tikai uz Korānu arābu valodā, jebkurš tulkojums nav pilnīgs. Līdz ar to svarīga ir tieša un burtiska Korāna izpratne un precīza norādījumu pildīšana.

Korāns II

- Pravieša runu pierakstus sāka vākt jau pirmā kalifa Abu Bakra laikā, Muhameda sekretāra Zeida ibn Sābita vadībā.
- Korāna oficiālo tekstu esot licis sagatavot trešais kalifs Osmāns laikā no 650. līdz 656. gadam, kad pēc kādas kaujas atklājies, ka karavīriem ir pretēji uzskati par pravieša vārdiem un daudzi šo tekstu zinātāji ir aizgājuši bojā cīņās. Tācis izdots rīkojums visiem, kas atceras pravieša runas, pietiekties un sniegt ziņas komisijai, kas šos materiālus apkopojusi grāmatā. No tās izgatavotas četras kopijas. Savāktie materiāli pēc tam iznīcināti. Korāns ir sarakstīts ritmiskā prozā. Tā tiek uzskatīta par ideālu valodas ziņā.
- Korāns sākas ar garāko un beidzas ar īsāko sūru (izņēmums ir īsa ievadsūra – fātiha). Katra sūra sastāv no pantiem – ajātiem (vienā sūrā var būt sākot no 3 līdz 286 ajātiem). Katru aijātu klājas izrunāt vai izdziedāt ar vienu elpas vilcienu.
- Musulmaņu dievkalpojuma pamatā ir Korāna lasīšana un lūgšanas. Ar Korāna citātiem izrotātas mošeju sienas. Arābu rakstībā lasa un raksta no labās uz kreiso pusi.



Izrotāta 14. gs. Korāna lappuse no Ziemeļindijas

Musulmaņu dzīves principi

Katram musulmanim dzīvē jāievēro 5 principi:

- Jāapliecina sava ticība (“ir tikai viens Dievs un Muhameds ir Viņa pravietis”);
- Lūgšanas (5 reizes dienā – pavēršoties pret Meku, lūgšanu pozas un to secība precīzi noteiktas);
- Gavēnis (ilgākais ramadāna mēneša ilgumā, kad nedrīkst ēst un dzert no saules lēkta līdz rietam);
- Ziedošana (obligātais nodoklis – nemazāk kā 2% no ienākumiem, ko izmato trūcīgo atbalstam);
- Svētceļojums (reizi mūžā apmeklēt Meku).

Musulmaņu dzīve

- **Šariats** ir likumu un noteikumu sistēma, kas regulē musulmaņa dzīvi. Līdztekus Korānam sunnīti atzīst vēl pravieša izteikumus (hadīsus), kas saglabājušies mutvārdu tradīcijā (sunnā) un visas islāma kopiena kopējo viedokli (idžma). Tas kopā veido šariatu.
 - Sieviete ir tādas pašas reliģiskās tiesības un cerība uz pestīšanu kā vīrietim, bet sievietes loma ir iezīmēta: bērnu audzināšana, ģimene. Pret sievieti tomēr daudzviet izturas līdzīgi kā pret bērnu, kas bez vīra vai tēva gribas īsti nevar pieņemt patstāvīgus lēmumus.
 - Musulmanim atļauts ņemt 4 sievas, bet tām jānodrošina tādi paši dzīves apstākļi kā viņu tēva namā, tāpēc to var atļauties tikai bagātie. Izņēmums esot bijis pats Muhameds, kuram Allahs bija atvēlējis 9 sievas, bet viņš bija apņēmis tikai 7. No tām mīļākā sieva bija Aiša.
 - Sieviešu tērpā paredzētais sejas aizsegs (hidžābs) nozīmē to, ka šī sieviete ir svešiniekam slēgta teritorija, kas pakļaujas vienīgi savam vīram (līdzīgi kā islāma pasaule pakļaujas vienīgi Allāham).
- Vīrieša uzdevums ir uzturēt sievu, bet sieva var nestrādāt. Mūsdienas cīņa par sieviešu tiesībām paplašinās, piemēram, laulību kontraktā sieviete panāk vienošanos, ka būs vienīgā sieva savam vīram. Lauku apvidos senās tradīcijas tomēr dominē.

Islāma sasniegumi viduslaikos

- Arhitektūrā mošeju formas veidojās kā pārstrādātas romiešu – kristiešu bazilikas – vai nu ar pārsegtām kolonādēm vai apaļiem kupoliem uz kubveida pamatnes. Blakus galvenajai ēkai cēla minaretus – torņus (parasti četrus). Islāma māksla bija eklektiska.
- Islāmā aizliegts attēlot Dievu, kā arī cilvēku (īpaši pravieti Muhamedu), tāpat citas dzīvas būtnes. Korāns mācīja, ka objekts un tā atveidojums ir maģiski saistīts. Tāpēc mošejas rotā ar citātiem no Korāna un ornamentiem. Izsmalcināti ir interjeri, telpas rotā mēbeles, paklāji.
- Matemātikā sāka izmantot simbolus nezināmu lielumu apzīmēšanai – tā radās algebra (arābu vārds). Aprēķinos lietoja no indiešiem pārņemto 0 jēdzienu, ciparus (ko Eiropā dēvē par arābu cipariem) un decimālo skaitīšanas sistēmu. Tika atklāti ķīmiski savienojumi soda, alauns, boraks, salpetris, slāpekļskābe, sērskābe, no ķīniešiem pārņemts šaujampulveris, papīrs un kompass.
- Ievērojamus sasniegumus guva Ibn Sina jeb Avicenna (980-1037) no Vidusāzijas, kurš uz sengrieķu zinātnes bāzes pilnveidoja medicīnu (piemēram, atklāja tuberkulozes infekcijas ceļus).
- Iekarotajā Spānijā Averoes (1126-1198) attīstīja Aristoteļa filozofiju.
- Tomēr ar laiku islāma kultūra sastinga, iespējams viens no iemesliem bija priekšstats, ka Allāhs jau visu iepriekš izlēmis, līdz ar to nav jēgas cilvēka pašiniciatīvai.

Islāma arhitektūra I



Islāma arhitektūra pārņēma Bizantijas paraugus, viens no tādiem bija Svētās Sofijas katedrāle Konstantinopolē (tagadējā Stambula), kuru pēc iekarošanas musulmaņi pārvērta par mošeju un piecēla četrus minaretu torņus.
Pa kreisi - Sofijas katedrāle, *pa labi* - zilā mošeja Stambulā.

Islāma arhitektūra II



Alhambras pils Granādā (Spānijā)

Dažādās zemēs islāma kultūra veidojusi atšķirīgus stilus mijiedarbībā ar vietējo kultūru.



Tadž - Mahalas mauzolejs Indijā



Lielā mošeja Timbuktu pilsētā Mali, Afro-islāma arhitektūra

Musulmaņu paražas



- Daudz diskusiju ir par sieviešu paražu aizsegt seju. Šim paradumam ir pretinieki paša islāma sabiedrībā, tomēr tā ir viena no islāma identitātes pazīmēm.
- Islāmā ir aizliegts ēst cūkas gaļu, asinis, lietot alkoholu. Gaļas veidi, ko drīkst lietot, ir zālēdāju gaļa, ja dzīvnieki ir ebreja, kristieša vai musulmaņa nogalināti īpašā veidā: pārgriežot kaklu un ļaujot noasiņot (pastāv uzskats, ka tāda gaļa esot daudz maigāka, jo nogalināšanas procesā dzīvnieks nenaspringst). Musulmaņiem atļauta pārtika tiek saukta par halal barību. Drīkst ēst un sveicināties tikai ar labo roku.
- Diskusijas ir par jēdzienu džihad. To uzskata par garīgu piepūli, iekšēju cīņu ar ļaunumu un grēku sevī. Tomēr senatnē ar to saprata arī cīņu ar ieročiem rokās islāma aizsardzībai, arī izplatīšanai. Pats Muhameds bija karavadonis. Atšķirībā no Jēzus Kristus Muhameds pieņēma piedāvājumu kļūt par laicīgās varas īstenotāju (valdnieku).⁴⁹

Reliģisko tekstu nozīme kultūrā

Reliģijas, kurās svētajiem rakstiem ir galvenā nozīme:

- Kristietībā – Bībele (Vecā un Jaunā Derība)
- Jūdaismā – Tora (tās komentāri – Talmuds)
- Islāmā – Korāns

Reliģijas, kurās tekstiem ir pakārtota nozīme (būtiskāka ir meditācija):

- Hinduisms (vēdas, to komentāri, īpaši upanišadas, Bhagavadgīta, dažādi traktāti)
- Budisms (Tripitaka – Budas runu apkopojums)

Reliģijas, kurās tekstiem ir pakārtota nozīme (būtiskāki ir rituāli, paražas):

- Senās Ķīnas reliģijas (svarīgs teksts daoismā – Daodedzin, konfūcismā – Luņjui)
- Senā Grieķija (mīti, eposi, traģēdijas)

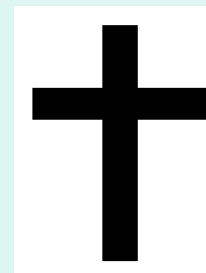
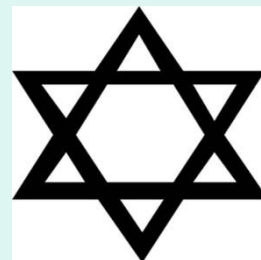


Dialogs starp kultūrām



- Patiesu dialogu ir jāšķir no tā imitācijas. Mūsdienās dažkārt sastopama virspusēja pieeja sadarbībai starp kultūrām (iepazīstot tikai attiecīgo kultūru svētkus, apģērbu, ēdienus, ārējo izturēšanos, paražas).
- Otrs virziens – dziļāka dialoga meklējumi, atklājot būtību, analizējot atšķirību cēloņus un meklējot **kopīgas** vērtības, kas varētu būt papildus arguments cieņai citam pret citu. Dialogs nozīmē nevairīties runāt par pasaules uzskata problēmām, arī par neērtiem vēstures jautājumiem.
- Kultūru dialogs var notikt tad, ja ir ko dot un ir ko ņemt, pretējā gadījumā iespējama vien virspusēja saskarsme un vēsi toleranta vienaldzība tiklab pret savām, kā arī pret citu vērtībām un citām kultūru.
- Galvenā bīstamība kultūru saskarsmei ir primitivizēšana, kas izriet no masu kultūras. Tā ietekmē un nereti apdraud nacionālās tradīcijā balstītas kultūras. Kultūru haotiskas difūzijas process jāšķir no multikulturāla dialoga. Dialogā starp Rietumiem un Austrumiem, it sevišķi starp Rietumu civilizāciju un islāma pasauli, svarīgi apzināties īpatnības, kas izriet no to pamatā esošajām reliģijām. Lai gan kristietība un islāms pieder pie monoteistiskām reliģijām, tomēr ir būtiskas atšķirības. Turklāt jāņem vērā, ka kristietības nozīme Rietumu kultūrā samazinās. Vai tas nozīmē, ka samazinās arī saprašanās iespējas? Tas atkarīgs no dialoga nopietnības abu kultūru starpā.

Paldies par uzmanību!



Jautājumi diskusijām, uzdevumi

- * Kā antīkā demokrātija atšķiras no mūsdienu demokrātijas?
- * Ko sabiedrībai dod sacensība, konkurence, ko sadarbība, vienotība?
- * Salīdziniet lasītprasmes tradīcijas ilgumu ebreju un latviešu vēsturē!
Ko no tā var secināt? Kas motivēja ebrejus masveidā apgūt lasītprasmi?
- * Ko dod orientācija uz pagātņi un cikliskā laika izjūta, un ko izraisīja lineārā laika orientācija uz nākotni, kas parādījās Bībeles tradīcijā?
- * Kas ir grēks Bībeles izpratnē, kāpēc tas ir tik nepopulārs vārds šobrīd?
- * Salīdziniet priekšstatus par pasaules izcelšanos Bībelē un senajā Divupē, Ēģiptē, Senajā Grieķijā! Kādas sekas kultūrā izraisījis priekšstats par pasaules radīšanu no nekā?
- * Kā atšķiras sengrieķu priekšstati par viņu dievu nemirstību no pārliecības Bībeles tradīcijā par Dieva mūžīgumu?
- * Vai mūsdienās ir aktuāla pazudušā dēla atgriešanās tēma? Uz kurām sabiedrības parādībām to var attiecināt?

Jautājumi diskusijām, uzdevumi II

- * Kas kopīgs un kas atšķirīgs hinduistu priekšstatiem par karmu un kristiešu priekšstatiem par cilvēka gaitām pēc nāves?
- * Kādas cilvēciskas cerības atspoguļojās senajos atdzimstošo dievu kultos? Kā tie atšķiras no kristietības? Kas ir kopīgs?
- * Kāpēc 20. gs. izplatījās viedoklis, ka reliģijai, īpaši kristietībai, ir negatīva loma sabiedrības attīstībā? Kuras politiskas kustības un kādi mērķi to noteica?
- * Salīdziniet kristietības un islāma izplatīšanās gaitu pirmajos šo reliģiju pastāvēšanas gadsimtos! Salīdziniet džihadu islāmā ar krusta kariem kristietības vēsturē! Kurš no šiem cīņu veidiem ir bijis laika ziņā pirmais un kā tie atbilst katras minētās reliģijas pamat atziņām?
- * Ar kādiem argumentiem Jūs atrunātu musulmaņu pašnāvnieku no terora akta Latvijā, balstoties uz islāma pozīciju un Korānu?
- * Vai ievērojot toleranci un strapkultūru dialogu iespējams saglabāt arī savu (reliģisko/nereliģisko) pārliecību?